

Vlaams
Parlement

ingediend op **471** (2020-2021) – Nr. 1
5 oktober 2020 (2020-2021)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Buitenlands Beleid,
Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking
en Toerisme
uitgebracht door Bart Tommelein en Johan Deckmyn

over de aanpak van de coronacrisis
in het beleidsveld Toerisme.
Voortgangsrapportage

Samenstelling van de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme:

Voorzitter: Cathy Coudyser.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Maarten De Veuster, Philippe Muyters, Joris Nachtergaele, Karl Vanlouwe;
Johan Deckmyn, Kristof Slagmulder, Frieda Verougstraete-Deschacht;
Karin Brouwers, Vera Jans;
Emmily Talpe, Bart Tommelein;
Tine Van den Brande, Jeremie Vaneeckhout;
Annick Lambrecht.

Plaatsvervangers:

Maaïke De Vreese, Andries Gryffroy, Sofie Joosen, Steven Vandeput, Manuela Van Werde;
Adeline Blancquaert, Stefaan Sintobin, Anke Van dermeersch;
Martine Fournier, Orry Van de Wauwer;
Jean-Jacques De Gucht, Marino Keulen;
Mieke Schauvliege, Chris Steenwegen;
Steve Vandenberghe.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Toelichting door minister Zuhal Demir	4
1.	Terugblik op het zomerseizoen van 2020	4
1.1.	Onderzoek naar reisintenties	4
1.2.	Vlaanderen Vakantieland 2.0	4
1.3.	Resultaten van de zomer 2020	6
1.4.	De situatie aan de kust	6
2.	Vooruitblik naar de herfst van 2020 en het voorjaar van 2021	7
3.	Bijkomende acties	8
3.1.	Congrestoerisme en zakentoerisme	9
3.2.	Relance	10
3.3.	Begrotingstechnische regeling van de steunmaatregelen	11
3.4.	Evenementensector	11
3.5.	Sociaal toerisme en jeugdtoerisme	13
II.	Aanvullende vragen van de leden en repliek van de minister	15
1.	Interventie van Jeremie Vaneeckhout	15
2.	Interventie van Bart Tommelein	16
3.	Interventie van Kristof Slagmulder	16
4.	Interventie van Cathy Coudyser	16
5.	Interventie van Vera Jans	17
6.	Repliek van minister Zuhal Demir	17
	Gebruikte afkortingen	18

Op 15 september 2020 hield de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme een vierde gedachtewisseling over de impact van corona op toerisme. De eerste gedachtewisseling vond plaats op 21 april, de tweede op 5 mei en de derde op 2 juni (zie *Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nrs. 315/1, 338/1 en 372/1). Minister Zuhal Demir gaf op 15 september een voortgangsrapportage. Ter voorbereiding werd aan de leden gevraagd hun vragen vooraf door te geven. Deze werden door de minister vervolgens per thema beantwoord.

(Tijdens de vergadering van de commissie waren alleen de commissievoorzitter en commissiesecretaris fysiek in de commissiezaal aanwezig. De vaste leden, plaatsvervangende leden en de toegevoegde leden van de commissie kregen de mogelijkheid om online aan de vergadering deel te nemen via het platform Zoom. Andere volksvertegenwoordigers konden alleen na motivering online aan de vergadering deelnemen.)

I. Toelichting door minister Zuhal Demir

Minister *Zuhal Demir* zegt dat het exact zes maanden geleden is dat de lockdown inging, het begin van de coronacrisis. Ondertussen is het traditionele hoogseizoen van de zomer voorbij en is een tweede coronagolf achter de rug. Veel toeristische ondernemers uit zowel de horeca, hotels als logies, kijken met een bang hart naar het laagseizoen en de toekomst.

Uit de vooraf ingediende vragen van de leden stelt de minister vast dat die bezorgdheid ook in de commissie leeft. Zoals in andere landen is ook in Vlaanderen de toeristische sector zwaar getroffen. De minister is even bezorgd. Van in het begin heeft ze erop gewezen dat de toeristische sector niet alleen het zwaarst getroffen wordt, maar ook het langst getroffen zal worden door de coronacrisis. Ze doet er dan ook alles aan om de brede toeristische sector te ondersteunen. Het is voor haar nog niet duidelijk hoeveel Vlaanderen van het Europese herstelfonds voor het toerisme zal ontvangen.

1. Terugblik op het zomerseizoen van 2020

1.1. Onderzoek naar reisintenties

Toerisme Vlaanderen heeft tot het begin van de zomer vier keer een periodiek onderzoek uitgevoerd naar de reisintenties van de Belgen, niet alleen van de Vlamingen maar ook van de Walen, én van de inwoners van onze buurlanden. Deze maand wordt weer een survey uitgestuurd om te polsen naar de vakantieplannen voor het najaar en naar de beleving van de zomervakantie.

De kernresultaten van de laatste survey voor de zomer waren als volgt:

- Een vijfde had zijn plannen gewijzigd en zou thuis blijven. Bij wie wel wilde reizen, was er een sterke shift naar binnenlandse bestemmingen. Bij wie vakantieplannen voor corona had, koos 14 procent voor Vlaanderen, sinds corona steeg dit tot 24 procent.
- De voorkeur voor groene bestemmingen is sterk toegenomen sinds corona, wat bevestigd wordt in de boekingen.
- Men kiest eerder voor kleinschalige logies.

1.2. Vlaanderen Vakantieland 2.0

Er werd ingezet op meer binnenlands toerisme, vanuit het besef dat er nog niet veel buitenlandse toeristen zouden komen. Toerisme Vlaanderen heeft samen met de provinciale toeristische organisaties en de toeristische diensten van de kunststeden promotie gevoerd in België voor Vlaanderen Vakantieland.

De doelstelling van de campagne in het binnenland was om Belgen te laten zien en hen ervan te overtuigen dat Vlaanderen een echt vakantieland is, én heel verrassend én mooi is.

Vanaf 8 juni, na toestemming van de Nationale Veiligheidsraad, werd het toeristische seizoen heropend. In juli waren er al 37 procent meer boekingen van Belgen in vergelijking met de jaren voordien. In welke mate die te danken zijn aan de campagne kan men nooit met zekerheid zeggen, maar er zijn hiervoor wel duidelijk positieve indicaties.

Een belangrijke indicatie dat de gezamenlijke inspanningen wél resultaat hebben, komt uit een bevraging bij de logiesaanbieders: uit de bevraging vorige maand bleek dat een kwart van de bevroagde logies zich had aangesloten op het boekingsplatform. Van alle aangesloten logiesaanbieders is 83 procent heel tevreden.

De partners in het samenwerkingsverband Vlaanderen Vakantieland 2.0 stelden vast dat de resultaten van de campagne minder voelbaar waren in de steden. Volgens minister Zuhair Demir is de specifieke situatie in Antwerpen te verklaren door het feit dat men opgeroepen heeft om niet naar Antwerpen te gaan. In Gent en Brugge was de situatie iets beter dan in Antwerpen. In de kunststeden waren de slechtere resultaten duidelijk voelbaar omdat mensen de rust opzochten op het platteland en aan de kust. Daarom wordt er in het najaar een heel specifieke actie voor de steden gepland, waarvoor binnenkort een overleg start met de betrokken actoren (de kunststeden en de hotels van de kunststeden) over de concrete aanpak. Vraag is of de promotie naar de buurlanden al gestart moet worden. Alles hangt af van de coronasituatie in het herkomstland en in Vlaanderen.

Op dit moment wordt nog het effect van de acties in Wallonië onderzocht en of er daar een even positief resultaat opgetekend kan worden als in Vlaanderen. Indien nodig wordt er bijgestuurd.

In het kader van de Vlaanderen Vakantielandcampagne ontwikkelde Toerisme Vlaanderen ook een app: YouFlanders. Het is de bedoeling die app ook te gebruiken in de buitenlandse campagne; de app is vertaald naar het Engels en het Frans.

Sinds het beschikbaar stellen van de applicatie waren er twee storingen. Op 1 augustus was er een storing door een ongeplande maar positief ontvangen referentie van dokter Marc Van Ranst. De app kreeg op zaterdagmiddag veel meer aandacht dan gewoonlijk. De ondersteunende servers werden overbelast. Het probleem werd op zondag opgelost, en de nodige maatregelen werden genomen om dergelijke situaties in de toekomst te vermijden. Op 27 augustus was er een storing bij een externe partner: door een storing bij de leverancier van drukte-informatie werden de heatmaps niet weergegeven voor enkele uren. Dat probleem is intussen opgelost.

De app werd meer dan 45.000 keer gedownload in drie maanden tijd (sinds 5 juni 2020). Naast het aantal downloads was er voor diezelfde periode ook de volgende informatie beschikbaar:

- 1360 uitbatingen werden geclaimd.
- De app werd 26.600 keer actief gebruikt. Meer dan de helft van de mensen die ze downloadt, gebruikt ze dus ook. Gemiddeld gebruiken mensen de app 1,5 keer per toestel.

Een belangrijk onderdeel van de app was de druktebarometer. Ook Westtoer ontwikkelde in overleg met Toerisme Vlaanderen voor de kust een soortgelijk instrument. Westtoer is immers ook partner in het YouFlanders-verhaal. De druktebarometer van Westtoer is specifiek op de kust gericht en werkt vanuit een kustlogica (met identificatie van het type bezoeker). YouFlanders is een

Vlaanderenbrede oplossing, maar ook een mobiele oplossing met andere functionaliteiten. Zo moest ook de andere toeristische informatie in de app geïntegreerd worden. Ook bestond de mogelijkheid voor de gebruikers om zelf drukte-informatie toe te voegen.

Het opzetten van de druktebarometer kostte 30.000 euro en de heatmaps die door Orange werden beheerd via een openbare aanbesteding, kostten tot dusver 36.000 euro.

1.3. Resultaten van de zomer 2020

De officiële, volledige cijfers over de aankomsten en de overnachtingen voor de twee zomermaanden van de FOD Economie zijn pas in december beschikbaar, wat veel te laat is om beleidsmatig conclusies te kunnen trekken tijdens deze acute crisis. Toerisme Vlaanderen gebruikt daarom de cijfers van de boekingsmodule Stardekk, die zeer snel een idee geven van het aantal boekingen. Ze zijn een goede indicatie.

Sinds 8 juni is het toeristische seizoen heropend en in juli waren er al 37 procent meer boekingen door Belgen in vergelijking met de jaren daarvoor. De tweede coronagolf begin augustus heeft gezorgd voor een negatief effect op reizen, maar ook in die maand was er een stijging van gemiddeld bijna 27 procent. Vooral de groene regio's hebben dit positieve effect gevoeld.

Het feit dat de zomer aan de kust en in de Vlaamse regio's zeer goed was, mag echter niet doen vergeten dat die goede cijfers het immense verlies van het voorjaar niet kunnen goedmaken. Ook het najaar staat voor de deur. De groei van binnenlandse bezoekers in de kunststeden heeft het verlies van buitenlandse bezoekers totaal niet goedgemaakt. Zelfs met 33 procent meer binnenlandse overnachtingen, kijkt de logiessector daar aan tegen een verlies van bijna 52 procent. Daarom is er binnenkort opnieuw overleg met de logiesverenigingen uit de kunststeden. De sector zegt dat de toename van binnenlandse overnachtingen goed was, anders was het verlies helemaal niet goed te maken.

Minister Zuhal Demir geeft aan dat Toerisme Vlaanderen heeft berekend dat er sinds midden maart in de toeristische sector al een verlies van 11 miljard euro is opgetekend.

Wat de impact van die cijfers op de financiële gezondheid van bedrijven betreft, monitort VLAIO (samen met Graydon) de liquiditeit van de bedrijven in de verschillende deelsectoren. Door tijdsgebrek bij VLAIO is de meest recente update nog niet doorgestroomd, maar ze wordt voorbereid. In de meest recente cijfers, die van eind mei, was duidelijk dat de maatregelen hun uitwerking niet gemist hebben in de toeristische sector. De update is echter nodig om een goed zicht te hebben op de actuele situatie.

Daarnaast worden ook faillissementscijfers gemonitord, meer specifiek voor de restaurants, de cafés en de hotels. Tot en met augustus zijn er niet meer faillissementen dan anders. In april en mei waren het er zelfs minder in de restaurants en cafés, wat voor een deel door de hinderpremie verklaard kan worden.

1.4. De situatie aan de kust

De kust kwam de afgelopen zomer vaak in de actualiteit. Er waren de debatten tussen de kustburgemeesters over het spreidingsplan, de problemen bij IKWV, de rellen in Blankenberge enzovoort. Alles samengenomen kan men stellen dat de kust een goede zomer heeft gehad. Er waren drie procent meer toeristen dan het

jaar ervoor en – buiten enkele rellen – waren er geen noemenswaardige problemen.

De minister heeft op vraag van IKWV de nodige middelen vrijgemaakt, zodat er in dit bijzondere jaar een goede dienstverlening aangeboden kon worden. IKWV blikt redelijk tevreden terug op haar werking. Er zijn op vlak van reddingen en verzorgingen op het strand geen dodelijke incidenten geweest. Wel zijn de redders enkele keren moeten uitrukken voor een serieuze interventie, maar alles liep steeds goed af.

IKWV geeft zelf aan dat de redders in elk geval voldoende uitgerust waren met de nodige persoonlijke beschermingsmiddelen. Ze kregen ook de nodige protocollen zodat ze covidproof aan hun taken konden beginnen. De extra middelen zijn onder meer gebruikt om alle gevraagde persoonlijke beschermingsmiddelen aan te kopen. Eind juli werd er nog een bijbestelling geplaatst omdat de eerste voorraad toen bijna op was.

Ook werden de redders enkele keren geconfronteerd met schermutselingen op het strand en kregen ze – vaker dan gewoonlijk – opmerkingen of commentaar van personen die zelf wellicht nogal gefrustreerd waren door de covidsituatie.

Er is veel respect voor de talrijke toeristen die wél hun uiterste best deden om de maatregelen goed te volgen en de aanwijzingen van de redders en coronacoaches respecteerden.

Begin november maakt IKWV intern ook nog een evaluatie van het voorbije seizoen. Op basis daarvan komt er een overleg met IKWV om te zien hoe de middelen zijn besteed en hoe IKWV de zomer heeft geëvalueerd.

Wat de rellen in Blankenberge betreft, is het voor minister Zuhal Demir duidelijk dat die incidenten niets te maken hebben met toerisme. Iedereen was goed voorbereid. De minister verwerpt het gedrag van de jongeren die uit Brussel naar de kust afzakken en het strand onveilig maken. De minister weigert de link te leggen met het toeristische beleid. Het probleem bestaat immers al langer. Vorige jaren deed het probleem zich ook al voor op de provinciale domeinen en in openluchtzwembaden. Ze haalt het voorbeeld aan van Brusselse jongeren die in de Lomelse Sahara amok hebben gemaakt, wat tot een sluiting geleid heeft. Andere toeristen zijn daar het slachtoffer van geworden, wat de minister onaanvaardbaar vindt.

Volgens de minister moet het debat dan ook in het Brussels Parlement gevoerd worden, niet in het Vlaams Parlement. Het is een Brussels probleem dat daar opgelost moet worden. Men mag niet aanvaarden dat de Brusselse jongeren amok komen maken. De kustburgemeesters, de politie en de hele toeristische sector hebben keihard gewerkt. De minister wil dan ook een woord van dank uitspreken aan iedereen die zich zo hard heeft ingezet.

2. Vooruitblik naar de herfst van 2020 en het voorjaar van 2021

De zomer heeft in de meeste regio's iets kunnen goedmaken door het binnenlandse toerisme, maar het laagseizoen komt eraan en de toerist blijft weg. De toeristische ondernemer is erg bezorgd.

De minister wil daarom wat actiever inzetten op het buitenlandse toerisme vanuit de buurlanden. Belangrijk daarbij is inzetten op een positief imago. Bij het begin van de tweede coronagolf, die veel vroeger is uitgebroken dan in andere landen, heeft België het nieuws gehaald. De minister is geneigd een campagne te starten, maar wacht eerst het overleg met de sector af.

Het is heel moeilijk om een inschatting te maken voor het najaar. Uit de boekingsgegevens waarover Toerisme Vlaanderen beschikt, blijkt dat mensen zeer kort op de bal spelen bij het boeken van een reis. Mensen reageren dus op wat er gebeurt. Deze trend wordt ook internationaal bevestigd onder meer door spelers als Expedia. Dat zorgt er dus voor dat het heel moeilijk is om een getal te schatten.

Desondanks verwacht Toerisme Vlaanderen ook in het najaar sterke regionale verschillen, net als in de zomer. Verreherkomstmarkten zullen zich ook amper herstellen de komende maanden. En voor nabijgelegen markten valt het af te wachten of de coronasituatie in de bronmarkten én in België onder controle zal zijn.

Toerisme Vlaanderen verwacht dat plaatsen met een sterk zakensegment, wat een belangrijk segment is, hard getroffen zullen worden, omdat dit waarschijnlijk helemaal niet op gang zal komen.

Op de langere termijn is het eveneens moeilijk. Verschillende onderzoeksinstituten geven aan dat men verwacht dat er pas in 2025 sprake zal zijn van een volledig herstel op wereldniveau.

Toerisme Vlaanderen verwacht dat Vlaanderen hierop geen uitzondering zal zijn. De binnenlandse markt is voorlopig een sterkhouders, maar die kan het verlies op de buitenlandse markt niet goedmaken, én de winst is ook niet evenredig regionaal gespreid.

3. Bijkomende acties

Voor de toeristische sector is het belangrijk dat het toerisme de volgende maanden niet stilvalt. De voorbije maanden hebben aangetoond dat de aanpak – samenwerken rond de promotie van Vlaanderen Vakantieland – werkt. Het samenwerkingsverband Vlaanderen Vakantieland, waarin Toerisme Vlaanderen, de provincies en de kunststeden vertegenwoordigd zijn, wordt voortgezet. Het werkingsgebied is bovendien uitgebreid naar de internationale promotie. Ook hier ontstaat er pas een maximaal effect als de inspanningen op elkaar afgestemd worden, zodat ze elkaar versterken en niet tegenwerken.

Concrete acties hangen natuurlijk sterk af van de gezondheidssituatie, zowel in Vlaanderen als in de herkomstmarkten. Promotie voeren in een regio in lockdown is zinloos. Afhankelijk van het scenario dat zich voordoet, werden verschillende acties ingezet. Daarom is in maart, aan de hand van de scenarioplanning, een masterplan opgesteld voor de hele periode dat het toerisme onder de pandemie lijdt. In die periode worden vier verschillende fases in de crisis onderscheiden, die eerder al toegelicht zijn.

Afhankelijk van de evolutie van de pandemie in Vlaanderen en in de herkomstlanden, wordt er geschakeld tussen deze fases. Zo waren er van half juni tot half juli conversieacties in Duitsland en Nederland, met succes, althans van korte duur. Want op het moment dat beide landen beslisten reizigers uit de provincie Antwerpen (en later Brussel) te onderwerpen aan een quarantaine, zijn die acties on hold gezet. Voor alle internationale markten is men teruggekeerd naar fase 1, maar ondertussen bereidt men zowel fase 2, 3 als 4 voor.

Dat toont aan hoe belangrijk wendbaarheid en flexibiliteit zijn. Daarom heeft de minister het eerder dit jaar via een begrotingsruiter mogelijk gemaakt om budget van dit jaar te kunnen spreiden over twee jaar. Op dit moment lijkt dat men ongeveer 300.000 euro kan overdragen naar volgend jaar. Maar het zal uiteindelijk veel meer zijn, omdat heel wat acties die dit jaar voorbereid zijn of in uitvoering zijn, voorlopig on hold staan en wellicht pas volgend jaar hervat kunnen worden.

De budgetten voor internationale promotie zijn voor het grootste deel thematisch ingezet zoals gepland: 20 procent voor allerlei activiteiten en 80 procent voor vrijetijdsactiviteiten. En ongeveer 37 procent zal effectief besteed zijn aan erfgoed en kunsten, met het project Vlaamse Meesters waaraan het meeste budget werd besteed. Iets minder dan gepland werd er besteed aan de herdenking van WOI, omdat het geplande project Fenix 2020 over de wederopbouw moest worden uitgesteld.

Buitenlandse partners, touroperators en media hebben het ook moeilijk, vervolgt de minister. Toerisme Vlaanderen is met hen goede relaties blijven onderhouden en is naar de doelgroepen ook blijven communiceren, om de troeven van Vlaanderen top of mind te houden. In sommige gevallen – en telkens als het mogelijk was – zijn ook acties opgezet om buitenlandse toeristen naar Vlaanderen te lokken, maar dat was niet gemakkelijk.

3.1. Congrestoerisme en zakentoerisme

Minister Zuhair Demir wil ook bijzondere aandacht besteden aan het congresstoerisme en het zakentoerisme. In haar beleidsnota gaf ze al aan dat dat voor haar een pijler van het Vlaamse toeristische beleid is. Uiteraard is er de directe economische impact van congresstoerisme (een congresganger geeft 240 euro per dag uit, tegenover een vakantieganger die 125 euro per dag uitgeeft), maar congresstoerisme is ook belangrijk voor het imago van Vlaanderen.

Op dit moment herpakt het internationale toerisme zich slechts met mondjesmaat. Dat geldt nog meer voor het zakentoerisme. Verschillende internationale prognoses spreken van een periode van vier à vijf jaar vooraleer de groei opnieuw op het niveau van 2019 komt.

Op korte termijn hebben ondernemers op deze kwetsbare plaatsen steun gekregen via economische compensatiemaatregelen. De minister benadrukt dat er nu oplossingen op lange termijn moeten komen, wat ze in haar relanceplan zal voorstellen. De vraag vanuit het segment van het zakentoerisme en vanuit het internationale vrijetijdstoerisme ontbreekt immers helemaal en zal ook pas zeer traag en geleidelijk terugkomen.

Een klein lichtpuntje voor de sector is dat – op basis van de congressen en events die normaal nu in Vlaanderen zouden plaatsvinden – men nu al weet dat 85 procent van de internationale associatiecongressen hun congres heeft uitgesteld, en dat die congressen dus toch zullen plaatsvinden, weliswaar later. Die congressen zijn belangrijk, niet alleen om de capaciteit van logies te vullen, maar ook omdat ze inhoudelijk bijdragen aan de versterking van de reputatie van Vlaanderen.

De minister beseft dat heel veel plaatsen en ondernemers die erg afhankelijk zijn van bedrijfsvergaderingen, dat nu en in de toekomst zullen voelen. Uit gesprekken met de sector blijkt dat het zakensegment soms heil denkt te vinden in een heroriëntering naar het vrijetijdstoerisme, maar dat maakt dan enkel dat aanbod groter, terwijl de vraag kleiner is geworden. Om hiervoor een langetermijnstrategie uit te werken, heeft de minister een werkgroep samengebracht met vertegenwoordigers uit de publieke en de private sector. Die werkgroep zal zich buigen over deze transitie.

Het internationale congresstoerisme is momenteel nog niet aan de orde. Wel is men blijven communiceren over de sterke troeven. Uitgestelde congressen die al met een nieuwe datum volgend jaar werden ingepland, kregen extra aandacht met een communicatiecampagne op sociale media. Dat werd heel hard geapprecieerd, zowel door de betrokken associatie als door de sector en de steden.

Het congresteam van Toerisme Vlaanderen heeft ook nauw samengewerkt met VLAIO om het terugbetaalbare voorschot voor congressen en evenementen op te zetten.

De minister stelt vast dat er veel goesting is om opnieuw fysiek samen te komen en kennis uit te wisselen. Om dat zo veilig mogelijk te doen, werd door het congresteam van Toerisme Vlaanderen met de inzet van enkele lokale stakeholders een leidraad 'Coronapreventie in meetinglocaties' opgesteld, een adviserend document om meetings en events veilig te kunnen organiseren in tijden van corona.

Ook zet Toerisme Vlaanderen samen met de lokale congresbureaus in op het aantrekken van internationale associatiecongressen, en omdat de beslissing waar het congres zal plaatsvinden twee tot vier jaar vooraf wordt genomen, kan dat lobbywerk wel stevig worden voortgezet. Ondertussen zijn in de coronatijd enkele bevestigde congressen opgetekend voor 2021 en later.

Ook wil minister Zuhal Demir nog werk maken van de digitale doorstart in de Vlaamse meeting- en congressector. Op dit moment kan die sector in Vlaanderen de gewijzigde verwachtingen voor de digitale beleving onvoldoende inlossen. Dat vraagt niet alleen financiële investeringen, maar ook nieuwe kennis en knowhow. Het is noodzakelijk om snel over die kennis en kunde te beschikken om competitief te blijven en te overleven, en om van Vlaanderen een futureproof belevingsvolle reis-, maar ook meeting- en congresbestemming te maken.

3.2. Relance

Enerzijds wordt de sector op korte termijn ondersteund, met als horizon 2021, om het najaar en 2021 goed te kunnen overleven. Vandaar dat er binnenkort overleg is. De minister wil daar vooral aan het imagoprobleem werken. In coronatijd is men altijd met de buitenlandse partners in gesprek gebleven. Ze wil inzetten op een positieve campagne om toeristen op een veilige manier uit de buurlanden naar Vlaanderen te halen, en aantonen dat het in Vlaanderen veilig en goed is.

Daarnaast wordt er gewerkt aan een langetermijnstrategie die ingebed is in de visie van 'Reizen naar Morgen'. Enkele jaren geleden werd die visie door de partners als zeer visionair beschreven, en vandaag is de sector dankbaar dat men al zover geëvolueerd is in het denken over een duurzame groei van toerisme. De New York Times heeft Toerisme Vlaanderen op dit vlak als een voortrekker omschreven.

Voor het langetermijnrelanceplan werd al een werkgroep opgericht met publieke en private sectoren. Binnenkort komt er een gezamenlijk voorstel.

In de Vlaamse Regering worden momenteel de discussies over het relanceplan gevoerd. In dit verband is ook de insteek van de steden en provincies gevraagd, die verwerkt wordt tot een coherent voorstel.

De minister wil in het bijzonder ook de link leggen tussen het Vlaamse en het Europese herstelprogramma. Beide strategieën moeten elkaar versterken. Een goede link zal het ook mogelijk maken de Vlaamse middelen te gebruiken als hefboom voor bijkomende Europese (en private) budgetten.

In het kader van het Europese herstel zijn er verschillende programma's waarop aanspraak gemaakt kan worden. Zo heeft de Europese Commissie een nieuw programma voorgesteld: de faciliteit voor herstel en veerkracht (Recovery & Resilience Facility). Het gaat om het budgettair omvangrijkste nieuwe instrument voor investeringen en hervormingen in het kader van het Europese herstelfonds Next Generation EU.

In de conclusies van de Europese Raad wordt een bedrag van 312,5 miljard euro uitgetrokken voor subsidies in het kader van de faciliteit voor herstel en veerkracht. Van dat bedrag wordt zeventig procent in 2021-2022 vastgelegd, en de resterende dertig procent in 2023.

Er is steun beschikbaar voor alle lidstaten en de focus ligt op de zwaarst getroffen lidstaten, waar de behoefte aan meer veerkracht het grootst is. Voor België is in 2021-2022 een maximaal subsidiebedrag beschikbaar van 3,4 miljard euro. Het maximale subsidiebedrag voor 2023 zal pas in 2022 bekend zijn, omdat er bij de berekening ook rekening wordt gehouden met de evolutie van het bruto binnenlands product in 2020 en 2021.

Om aanspraak te kunnen maken op de subsidies, moeten de lidstaten een nationaal plan voor herstel en veerkracht opstellen dat is afgestemd op de landenspecifieke uitdagingen en prioriteiten. De Europese Commissie beoordeelt vervolgens het belang en de samenhang van het nationale plan voor herstel en veerkracht en de bijdrage die het levert aan de groene en de digitale transitie en neemt daarbij verschillende criteria in aanmerking.

Volgens de minister wacht de Federale Regering op dit moment op nadere instructies van de Europese Commissie. In Vlaanderen is men zijn huiswerk volop aan het maken.

Naast subsidies zijn er ook gunstige leningen aan lidstaten. Het totaalbedrag dat beschikbaar is voor leningen aan lidstaten bedraagt 360 miljard euro. Ook andere Europese financieringsmechanismen, zoals het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), COSME, InvestEU enzovoort, kunnen deels ingezet worden voor relance-initiatieven.

De Europese wetgevingsprocedures zijn echter nog niet volledig afgerond. De Raad en het Europees Parlement zijn nog aan het onderhandelen over de aanname van het meerjarig financieel kader van de EU.

3.3. Begrotingstechnische regeling van de steunmaatregelen

De minister licht toe hoe de steunmaatregelen van Toerisme Vlaanderen begrotingstechnisch geregeld zijn, omdat er bezorgdheid was over de impact op andere programma's. Er zijn vier verschillende bewegingen:

- De erfpachten zijn kwijtgescholden: dat betekent een daling van de eigen ontvangsten van Toerisme Vlaanderen; daarvoor werd het budget van bestemmingspromotie in totaal verminderd met 1,1 miljoen euro.
- Toerisme Vlaanderen heeft intern 2 miljoen euro herverdeeld van de investeringstoelage naar de werkingstoelage. Binnen de werkingstoelage wordt deze 2 miljoen euro voorzien voor de heropstart van het binnenlandse toerisme en de sensibilisering van de Belgen over de positieve kracht van toerisme.
- Toerisme Vlaanderen heeft intern 250.000 euro verdeeld binnen de investeringstoelage van de terugdraai hefboomprojecten voor een ad nominatim subsidie van 250.000 euro aan de IKWV.
- Toerisme Vlaanderen heeft 28 miljoen euro extra middelen ontvangen uit de coronaprovisie voor de financiering van het sociaal noodfonds.

3.4. Evenementensector

De impact van de pandemie op evenementen is enorm. Niet alleen op de sector zelf, maar ook op de Vlamingen die bijvoorbeeld geen trouwfeest konden geven, of geen fatsoenlijk afscheid organiseren voor een overleden geliefde of een familielid.

Minister Zuhal Demir vindt dat de overheid het aan haar burgers verplicht is om alles in het werk te stellen zodat de sector kan werken, in een veilige situatie uiteraard.

De minister betreurt het dat de nationale veiligheidsraad in augustus het traject voor de opstart van de evenementen niet heeft gevolgd. Alles was voorbereid en de protocollen waren klaar

Er is keihard gewerkt door de verschillende actoren om alles in goede banen te leiden. Ten eerste was er het COVID Event Risk Model (CERM), ten tweede het COVID Infrastructure Risk Model (CIRM), en ten derde het evenementenloket.

Het evenementenloket werd in het leven geroepen voor grotere evenementen. Het staat garant voor een gecoördineerde adviesverlening van de bevoegde minister, in overleg met het vakdepartement en de virologen (waar nodig), en in lijn met de geldende sectorprotocollen en richtlijnen van de Nationale Veiligheidsraad. Het advies wordt gericht aan de bevoegde burgemeester, die beslist over de aanvraag. Alle lokale besturen hebben zo één uniek aanspreekpunt voor hun vragen over een afwijkingsdossier. De minister feliciteert haar administratie met de snelheid (twee weken) waarmee ze dit loket en deze nieuwe tool en procedure met zoveel betrokken stakeholders kon uitrollen.

De communicatie naar de lokale besturen verliep via het Agentschap Binnenlands Bestuur en de Vereniging voor Steden en Gemeenten. Alle informatie is ook beschikbaar op de website www.covideventriskmodel.be en op de website van Toerisme Vlaanderen.

De minister wil afwachten wat de impact van deze nieuwe tool is, alvorens te evalueren of er nog bijkomende inspanningen nodig zijn om de lokale besturen te overtuigen toch opnieuw evenementen in veilige omstandigheden op te starten. Ze herhaalt dat alles klaar is om evenementen op een veilige manier te laten heropstarten en doet een oproep aan de lokale besturen. Het type evenement, sportief of cultureel, maakt niet uit.

Tot eind vorige week ontving het evenementenloket achttien aanvragen, waarvan zestien sportdossiers. Er wordt verwacht dat er vanaf deze week meer dossiers binnenkomen. De permanente infrastructures hebben enige tijd nodig om hun dossier te vervolledigen en ook de lokale besturen zelf dienen zich te organiseren.

Door de ontwikkeling van het CIRM kon de administratieve last van de virologen, de lokale besturen en het loket aanzienlijk beperkt worden. Momenteel wordt het loket dat de dossiers behandelt, bemand door 1 vte, wat vermoedelijk voldoende zal zijn om alle aanvragen vlot af te handelen, tenzij er een gigantische toestroom is. De minister vermeldt dat de vakdepartementen zoals Sport Vlaanderen en CJM ook nog personeel inschakelen om de uitzonderingsaanvragen inhoudelijk te bekijken en advies voor de bevoegde minister voor te bereiden.

De minister geeft een aantal voorbeelden van sportevenementen, maar ze wil een oproep doen om de andere evenementen door de lokale besturen te laten goedkeuren.

Ten vierde werd samen met de ministers Benjamin Dalle, Hilde Crevits, Jan Jambon en Ben Weyts een mechanisme van terugvorderbare voorschotten ingevoerd. Eventorganisatoren kunnen een voorschot tot 800.000 euro aanvragen bij VLAIO. Indien het evenement niet kan of mag doorgaan door een overheidsbeslissing, vervalt de verplichting tot terugbetaling. Een dergelijk verzekeringsmechanisme is een extra duwtje in de rug van de sector, om in tijden van onzekerheid toch de stap te wagen.

Ten vijfde ondersteunt EventFlanders ook de inrichting van evenemententerreinen die coronaproof zijn. Eind vorige maand werd een pilootproject in Kortrijk gelanceerd: Départ XXL. Het concept is simpel: een voldoende groot terrein zo inrichten dat mensen in hun bubbel kunnen genieten van optredens, evenementen enzovoort. Op het terrein in Kortrijk is er een capaciteit tot 1200 mensen. Het terrein wordt een jaar lang gratis ter beschikking gesteld van organisatoren.

De minister onderzoekt hoe dat initiatief in elke provincie uitgerold kan worden. Iedereen moet immers de mogelijkheid hebben om in zijn buurt te genieten van een evenement.

Er is veel voorbereid op Vlaams niveau, maar de lokale besturen moeten het initiatief nemen, besluit ze.

3.5. Sociaal toerisme en jeugdtoerisme

3.5.1. Sociaal toerisme

De Vlaamse Gemeenschap vindt dat iedereen recht heeft op vakantie, ook mensen die drempels ervaren. Het noodfonds voor het jeugd- en sociaal toerisme heeft deze sector de ondersteuning willen geven.

Nog niet alle middelen uit het coronanoodfonds zijn momenteel al verdeeld omdat de project- en subsidieoproepen nog niet allemaal afgesloten zijn. Tot nu werd er al 12,5 miljoen euro aan steunmaatregelen aan de sociaal-toeristische sector toegekend. De minister heeft er bewust voor gekozen om te werken met twee periodes voor de zorgverblijven, de jeugdverblijven en de vakantieorganisaties:

- een eerste periode van midden maart tot en met 7 juni;
- de tweede periode van 8 juni tot eind augustus.

Op 9 september is aan alle zorgverblijven, jeugdverblijven en vakantieorganisaties gevraagd om voor eind september hun dossier in te dienen voor de tweede periode. De uitbetaling van deze dossiers wil Toerisme Vlaanderen nog dit jaar doen. Er volgt ook nog een tweede oproep voor #ontdekkingtroef, en de partners binnen het netwerk Iedereen verdient Vakantie krijgen ook nog een tweede schijf dit na-jaar.

Minister Zuhal Demir geeft vervolgens toelichting bij de besteding van het noodfonds, meer bepaald bij de projectoproep #ontdekkingtroef. De doelstelling van deze projectoproep is om vakantie mogelijk te maken voor maatschappelijk kwetsbare kinderen, jongeren, volwassenen en gezinnen die door de gevolgen van COVID-19 daar de kans niet toe hadden. Alle organisaties die deel uitmaken van het netwerk Iedereen Verdient Vakantie kunnen een projectvoorstel indienen. De activiteiten moeten van start gaan in 2020 en uiterlijk afgerond zijn in mei 2021. De eerste indienronde is afgelopen, de deadline voor de tweede is 16 oktober 2020. Organisaties kunnen een subsidiebedrag aanvragen van minstens 3500 euro en maximaal 30.000 euro.

In de eerste ronde werden negentien projecten goedgekeurd. Het Steunpunt Vakantieparticipatie van Toerisme Vlaanderen organiseerde elke vrijdag inspiratiesessies om organisaties te ondersteunen om hun projecten coronaproof te maken. Deze projecten hebben ervoor gezorgd dat deze zomer meer dan 5000 mensen in een heel kwetsbare context toch een moment van vakantie konden ervaren. Het ging om vakantiemomenten dichtbij, in een omgeving die coronaveilig was

In de tweede ronde hoopt de minister opnieuw te kunnen rekenen op de gedrevenheid en creativiteit van de partnerorganisaties.

Minister Zuhail Demir geeft aan dat de toeristische ondernemers ondersteund werden in het sociaal toerisme. Het bijpassen in het sociaal tarief voor mensen in armoede, heeft ertoe geleid dat er een dubbel positief effect was. Toeristische partners kregen hun volledige prijs, wat financiële zuurstof creëerde voor die ondernemers, en mensen in armoede konden dankzij de korting toch participeren aan het binnenlandse toerisme.

Er waren 241 toeristische partners die een verlaagd tarief konden aanbieden deze zomer. Het aantal boekingen tussen 26 juni en 31 augustus:

- in vakantieverblijven: 1050 boekingen;
- via georganiseerde vakanties: 927 boekingen;
- via daguitstappen: ongeveer 7000 boekingen.

Afhankelijk van de toegelaten bubbelgrootte varieerde het aantal deelnemers in de boekingen. Het aantal boekingen in de zomer van 2020 lag hoger dan in 2019. Er ontstond ook nieuw maatwerk. Verschillende toeristische partners boden andere typevakanties aan, aangepast aan de context: in een veilige omgeving de streek ontdekken, extra ondersteuning enzovoort.

Zelf heeft de minister de kans gehad om te kunnen spreken met de ouders van kinderen uit zorgverblijven. Die ouders zeiden dat de zorginstellingen zelf liever niet hadden dat de kinderen op vakantie gingen, wat de minister betreurt.

3.5.2. Jeugdtoerisme

Voor de jeugdverblijfcentra werd een aanzienlijk bedrag in het noodfonds vastgelegd, dat via twee subsidieoproepen toegekend werd:

- voor de periode van de verplichte sluiting;
- voor de periode met exploitatiebeperkingen (van 08-06-2020 tot 31-08-2020).

De eerste subsidieronde is afgelopen, de oproep voor de tweede periode loopt tot begin oktober. Voor de meeste jeugdverblijven was deze steun meer dan welkom.

Daarbij komt ook dat het zomerseizoen zeer goed verlopen is. Jeugdverenigingen organiseerden massaal vakanties in eigen land. In totaal zijn meer dan een miljoen jongeren deze zomer op kamp geweest, waren er meer dan 26.000 kampactiviteiten, en dat allemaal mede dankzij de inzet van meer dan 100.000 vrijwilligers. De jeugdverblijfcentra en groepsverblijven hebben geïnvesteerd om hun accommodaties aan te passen aan de coronacontext, wat bijzonder goed verlopen is. De minister is trots op het jeugdtoerisme.

Ook het najaar is voor de jeugdverblijven een belangrijk seizoen. Normaal gezien vinden de bos- en zeeklassen plaats. De minister is er zich van bewust dat scholen momenteel zeer weigerachtig staan om activiteiten buitenshuis te organiseren. Nochtans toont de sector van de jeugdverblijven deze zomer dat dat perfect mogelijk is, met de nodige gezondheidsmaatregelen.

Als de impact van de start van het nieuwe schooljaar op corona verwaarloosbaar zou blijken, ziet de minister geen reden om buitenschoolse activiteiten niet toe te laten. Die boodschap zal ze aan de minister van Onderwijs Ben Weyts meegeven. Eventueel zal ze ook bekijken welke bijkomende steun de jeugdverblijven nodig hebben.

Zoals verschillende leden ook al aangehaald hebben in de ingediende vragen, beperkte de scope van het noodfonds zich tot de erkende jeugdverblijven: niet-erkende of niet-gesubsidieerde hostels vielen uit de boot. De minister begrijpt dat daarover vragen zijn en licht de ondersteuning toe.

De ondersteuning via het noodfonds was gericht op de sociaal-toeristische sector. Die sector wordt afgebakend door het decreet Toerisme voor Allen. Dat decreet was de objectieve basis zijn voor de steunmaatregel. De logies die onder dit decreet vallen konden aanspraak maken op de steunmaatregel. In dit decreet zijn de jeugdverblijfcentra specifiek opgenomen. Hostels daarentegen vallen – vanuit de bevoegdheid van de minister – onder het logiesdecreet en worden dus behandeld zoals alle andere logiesvormen. Zij hebben de hinderpremie ontvangen. Deze niet-gesubsidieerde hostels kunnen een beroep doen op alle ondersteuningsmechanismen die voor de toeristische ondernemers beschikbaar zijn.

Jeugdhostels en jeugdverblijfcentra kunnen echter ook erkend en gesubsidieerd worden vanuit het beleidsdomein Jeugd. Daarom heeft minister Zuhal Demir samen met haar collega, minister van Jeugd Benjamin Dalle, de oefening voor het noodfonds gedaan. Ze heeft binnen het noodfonds voor sociaal toerisme berekend wat de steun moet zijn voor de jeugdverblijven type A, B en C zodat zij het voorjaar en de zomer economisch kunnen overleven. De berekening van de ondersteuning voor de jeugdhostels is gebeurd door minister Benjamin Dalle. Met hem heeft ze afspraken hierover gemaakt zodat de basis waarop de berekening gebeurt dezelfde is, en er ook geen dubbelsubsidiëring plaatsvindt. De basis vormt het aantal overnachtingen die de jeugdverblijven en hostels in een normaal jaar zouden realiseren.

Verder geeft de minister mee dat vanuit toerisme momenteel 57 hostels zijn aangemeld op basis van het logiesdecreet. 22 van die hostels ontvangen een ondersteuning van CJM.

Er is dus een groep die – om allerlei redenen – uit de boot valt. De minister kondigt een evaluatie van het Logiesdecreet aan en van het decreet Toerisme voor Allen, dat laatste in samenspraak met haar collega bevoegd voor Jeugd. De problematiek van de hostels zal hierin zeker meegenomen worden.

II. Aanvullende vragen van de leden en repliek van de minister

1. Interventie van Jeremie Vaneckhout

Jeremie Vaneckhout dankt de minister voor haar uitvoerige antwoord en wil niet verder ingaan op de problemen in Blankenberge in de zomer. De Groenfractie acht de minister daar niet verantwoordelijk voor.

Volgens hem waren er deze zomer aan de kust een aantal toeristische uitdagingen: de drukte aan het station in Oostende, de incidenten met Nederlandse toeristen, het afsluiten van het openbaar vervoer naar de kust via het spoor enzovoort. Als coördinerend minister van Toerisme had minister Zuhal Demir, volgens de Groenfractie, een aantal dingen kunnen opnemen in de Vlaamse Regering. Ze had in maart of april immers gezegd dat ze met een spreidingsplan klaarstond in overleg met alle actoren. Jeremie Vaneckhout vindt het logisch dat ze daarop dan ook aangesproken had mogen worden. Hij had daarvoor de steun van de ondervoorzitters, maar niet van de voorzitter en de meerderheid van de commissie.

Er zijn 35 niet-gesubsidieerde maar erkende hostels naast 22 gesubsidieerde hostels. Die eerste groep moet ageren in een omgeving met gesubsidieerde actoren. Daarom vraagt hij de minister om in overleg te gaan met de sector om te kijken hoe er voor die eerste groep steun uitgewerkt kan worden. Ze zijn immers wel degelijk erkend.

2. Interventie van Bart Tommelein

Bart Tommelein bedankt de minister en zegt dat er bij grote evenementen en festivals vaak overleg is met de actoren, onder andere met de NMBS en de Lijn. Hij stelt vast dat dit voor de kust niet gebeurt. Volgens hem houdt de NMBS zich ook niet aan de afspraak van maximaal tachtig procent bezetting op de treinen. Hij vindt dat de minister een coördinerende rol moet opnemen in verband met de kust.

Hij bevestigt dat de druktebarometer goed gewerkt heeft.

Wat amokmakers betreft, bedankt hij de minister voor haar steun aan de kustburgemeesters, maar hij vindt dat de minister moet nuanceren. Het waren niet alleen Brusselaars, maar ook Noord-Fransen en Nederlanders die voor problemen zorgden.

3. Interventie van Kristof Slagmulder

Kristof Slagmulder bedankt de minister en geeft aan dat de rellen aan de kust en het geweld tegen de politie ook voor zijn fractie onaanvaardbaar zijn. De dagjes-toeristen werden de dupe. Al beschouwt de minister zich niet als coördinerend minister, toch is er imagoschade voor het toerisme. Wat gaat zij daaraan doen?

Verder is hij voorstander van een zwarte lijst, zoals in voetbalstadions en recreatieparken, en wil hij een strand- en treinverbod voor wie zich misdraagt.

Hij maakt zich grote zorgen over de sector van de reisbureaus. Momenteel is er een omzetverlies van 4,4 miljard euro. Als de trend zich doorzet, wordt dat tegen het einde van het jaar 6,4 miljard euro of 88 procent omzetverlies. Om te kunnen overleven, heeft de sector financiële steun nodig. Een maatregel als tijdelijke werkloosheid kan de pijn verzachten, maar hij vreest dat reisbureaus kopje onder zullen gaan. Hij vraagt de minister om haar schouders te zetten onder maatregelen om faillissementen te vermijden.

4. Interventie van Cathy Coudyser

Cathy Coudyser bedankt de minister, Toerisme Vlaanderen en de sectorpartners voor het vele werk in de crisis: een app, het CERM, het evenementenloket, de promotiecampagne enzovoort.

Ze weet dat alle toeristische ondernemers willen werken. De sector zal nog lang getroffen worden en de instrumenten van VLAIO zijn goed, maar ze stelt wel vast dat niet alle instrumenten voldoende bekend zijn zoals het terugbetaalbare voorschot voor de eventensector en de lening met waarborg. Er moet dus ingezet worden op communicatie naar de sector, zeker ook bij de kleine kmo's, die heel veel informatie moeten verwerken.

Ze hoort dat de minister ook de toeristen uit de buurlanden zoals Nederland en Noordrijn-Westfalen naar Vlaanderen wil halen. Ook de evaluatie van Wallonië moet nog plaatsvinden.

Het zakentoerisme blijft heel moeilijk, maar er wordt naar de lange termijn gekeken. Door de toenemende digitalisering is het mogelijk om contact te houden en ook om hybride congressen te organiseren.

Tot slot moeten de jeugdverblijven en de hostels met een gelijk speelveld kunnen werken, maar ze begrijpt dat daar nog op teruggekomen wordt.

5. Interventie van Vera Jans

Namens de CD&V-fractie geeft *Vera Jans* aan dat men het betreurt dat er geen uitvoerig debat gevoerd kan worden in de commissie over dit uitermate belangrijke en door de coronacrisis geraakte beleid, en dat alles op anderhalf uur afgehandeld moet worden. De uiteenzetting van de minister was zeer uitgebreid, wat ze waardeert.

Ze hoort veel kritiek op de Nationale Veiligheidsraad. Ze ziet dat, op een steenworp van haar deur, in Nederland wel allerlei evenementen als trouwfeesten kunnen plaatsvinden. Dat is moeilijk.

De minister heeft kritiek op de afgelasting in Antwerpen, maar ze hoort vooralsnog geen oplossingen van de minister.

Ze stelt vast dat er veel solide familiebedrijven zijn die in de penarie komen en het is dringend dat er gehandeld wordt en dat er een relancebeleid komt. Ze hoopt dat er een debat over een relancebeleid gevoerd kan worden.

6. Repliek van minister Zuhal Demir

Minister *Zuhal Demir* is bereid om het debat te voeren en een aparte gedachtewisseling daaraan te wijden.

Vanuit Vlaanderen is heel veel voorbereid, ook voor de evenementensector, maar als de Nationale Veiligheidsraad niet volgt, dan is dat frustrerend.

Ze heeft de opstart van de toeristische sector en de evenementen bepleit, maar de realiteit is wat ze is. Als de Nationale Veiligheid beslist dat er geen huwelijksfeesten en communiefeesten georganiseerd mogen worden, kan ze daar moeilijk als minister tegen ingaan.

De familiebedrijven krijgen via de toelagen van minister Hilde Crevits de nodige steunmaatregelen.

Cathy COUDYSER,
voorzitter

Bart TOMMELEIN
Johan DECKMYN,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

CERM	COVID Event Risk Model
CIRM	COVID Infrastructure Risk Model
CJM	Cultuur, Jeugd en Media
COSME	Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
FOD	Federale Overheidsdienst
IKWV	Intercommunale Kustreddingsdienst West-Vlaanderen
kmo	kleine of middelgrote onderneming (meervoud = kmo's: kleine en middelgrote ondernemingen)
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
vte	voltijdsequivalent / voltijdequivalent